

*Немцова Лілія Орестівна,
асистент кафедри музики Чернівецького
національного університету ім. Ю. Федьковича
toloshniak@pochta.ru*

**ПРОБЛЕМАТИКА ХОРОВОГО ВИКОНАВСТВА
У СВІТЛІ МУЗИКОЗНАВЧО-КРИТИЧНИХ ПРАЦЬ С. ЛЮДКЕВИЧА**

У статті розглядаються проблеми хорового виконавства у діяльності українських співочих товариств Східної Галичини, які висвітлені у працях С. Людкевича. Його музикознавчі статті, критичні відгуки та рецензії вирізняються фаховістю та власною ґрунтовною обізнаністю з хоровою практикою. Наукова об'єктивність поєднувалася із заохоченням до підвищення професійного рівня хорового виконавства, з наміром вплинути через нього на широкі суспільні верстви з інтеграційно-патріотичними та культурно-виховними цілями. Прагнення збагнути суть феномену хорового мистецтва викликало у С. Людкевича специфічний підхід до його осмислення, що полягав у синтезі естетико-філософських та соціокультурологічних засад.

Ключові слова: хор, диригент, хорове звучання, хорові твори, концертні програми.

Немцова Лилия Орестовна, ассистент кафедры музыки Черновицкого национального университета им. Ю. Федьковича

Проблематика хорового исполнительства в свете музыковедческо-критических работ С. Людкевича

В статье рассматриваются проблемы хорового исполнительства в деятельности певческих обществ Восточной Галиции, освещенные в работах С. Людкевича. Его музыковедческие статьи, критические отзывы и рецензии, посвященные этой проблематике, отличаются профессионализмом и основательной собственной осведомленностью с хоровой практикой. Научная объективность соединялась с поощрением к повышению профессионального уровня хорового исполнительства, с намерениями влиять с его помощью на широкие общественные круги с интеграционно-патриотическими и культурно-воспитательными целями. Стремление вникнуть в суть феномена хорового искусства вызвало у С. Людкевича специфический подход к его осмыслению, что заключался в синтезе эстетико-философских и социо-культурологических основ.

Ключевые слова: хор, дирижер, хоровое звучание, хоровые сочинения, концертные программы.

Nemtsov Lilia, the assistant of music chair, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

The range of problems of the choral carrying out is in the light of critical for a musicologist labours of Stanislav Ludkevych

The article deals with the problems of choral singing in Ukrainian singing societies of Eastern Galicia highlighted in the works of Stanislaw Liudkevych. His musicology articles and critical reviews and reviews, dedicated to this issue include professionalism and thorough familiarity with their own practice as a member choral choirs, accompanist, long-time conductor of choral music creator, organizer of the musical life of the region. These works were written from 1900 to early 1940 and mark the season of high achievements in the region choral field. After the Music Studies at Vienna University and professor of conducting courses. Alexander von Zemlinskoho S. Lyudkevych established itself as a comprehensive professional, including the choir area. Therefore rightfully given the characteristics of choral singing, individual conductors and accompanists, resorted to comparisons of various choral performances. He emphasized the necessity of conducting thorough training of staff, including for amateur teams. Paying special attention to the selection of appropriate choral concert programs were to play along with the artistic educational function. Moral support provincial and rural choirs, etnomentalne recalled the background to the love of Ukrainian choral singing, their musicality. His articles can even find tips for creating choral music, which he attached great importance to the synthesis of music and poetic word, mandatory penetration composer feelings of the poet. Criteria artistically convincing interpretations included S.Lyudkevych components such as ensemble harmony of voices, the purity of intonation, good diction, respect the nature of the work, the logic of phrasing, dynamics and changes metrorhythmic more. In local communities, it reviewed choral performances performers. C. Lyudkevych encouraged to understand the beauty of the music sound as its value. This is indicative of appeal to the musicologist axiological vocal dimension, and in particular choral performance; a kind of summarizing it his critical works of philosophical generalizations. Scientific objectivity S.Lyudkevych combined with kindness, encouragement to improve the professional level of choral performance, with the intent to influence him through the broad social strata of integration patriotic, cultural and educational purposes. The desire to understand the essence of choral singing phenomenon caused S.Lyudkevych specific approach to its understanding that consisted in the synthesis of aesthetic and philosophical and socio-cultural foundations.

Key words: Choir, conductor, choral sound, choral compositions, concert programs.

Зв'язки музикознавця й критика С. Людкевича з українською хоровою традицією започаткувалися у гімназійні роки в рідному Ярославі, коли він співав у хорі й згодом диригував ним. Під час навчання у Львівському університеті ці зв'язки все більше скріплювалися: по-перше, із участю у студентських хорових мандрівках як акомпаніатора, хориста, соліста й диригента; по-друге, із організацією різноманітних культурно-просвітницьких заходів і керівництвом кількома співочими колективами. Після закінчення музикологічних студій при Віденському університеті та диригентських курсів професора Олександра фон Землінського С. Людкевич утвердився як всебічний професіонал, в тому числі в хоровому виконавстві. Докладаючи колосальних зусиль до професіоналізації хорової традиції у komponуванні й виконавстві, він водночас дбав про поширення її впливу на національно-культурну самоідентифікацію українців Східної Галичини, зокрема через музикологічно-критичний доробок. Його статті, огляди й рецензії, які присвячені хоровому мистецтву регіону, охоплюють 1900 – початок 1940 рр. і знаменують період його високих досягнень у цій галузі.

Мета статті – висвітлити окремі праці музикознавця й критика, в яких сфокусовано увагу на таких питаннях хорового виконавства, як підбір концертного репертуару, естетика хорового звучання, майстерність диригента і концертмейстера, патріотичне спрямування хорової діяльності.

Питання патріотичного спрямування хорової діяльності, що стосувалося ідейності співаків, С. Людкевич висвітлює через аналіз становища тогочасних хорових гуртів. Зокрема, у статті "Наші співаки і народна справа" 21-річний автор виступив проти тих, хто цілком заперечував "політику" у співочому мистецтві [13, 354] (йдеться про національно-громадянське самовираження артистів). Промовисто, що одне із святкувань річниці смерті М. Лисенка в Коломиї С. Людкевич окреслив як "українську національну маніфестацію з показом місцевих і культурних сил". Слухацьку аудиторію – близько 2000 осіб – склали різні верстви населення, причому була велика кількість приїжджих. Рівень концерту й значна кількість слухачів дали право відзначити, що "аранжери свята... добре виконали свій культурний обов'язок" [24, 540].

У огляді продукції видавництва і музикалій за 1900 – 1905 рр. С. Людкевич, серед іншого, дав поради композиторам для створення хорової літератури. "Перша підстава доброї музики та співності в хорі – се музикальний вірш! Тому радимо всякому композиторові поскандувати собі найперше даний вірш, поділити його на відповідні... періоди, розложити собі план композиційний, а потім піддатися почуванню поета й тонами виспівати те, чого мистецьке слово поета вже не в силі висказати, що лиш музика-композитор може віддати!" [12, 359]. У цьому висловлюванні унаочнюються як власне технологічна, так і духовно-творча складові вокально-хорової композиції. Водночас музикознавець розглядав специфіку музичного мистецтва, яка відрізняє його від інших видів художньої діяльності й полягає в тому, що краса музичного твору виявляється не на нотному папері, а тільки в гарному виконанні [19, 377]. Саме в цьому полягає його намір впливати на відповідний до тієї чи іншої нагоди підбір хорових програм і якісне трактування творів за допомогою критичних оглядів і рецензій. "В програмі має відбиватися артистичний смак і культура, в якій має виховуватися молоде покоління", – ствердив рецензент у відгуку на концерт у честь М. Лисенка, влаштований у Львові силами молоді з академічної гімназії [7, 438]. На цю справу повинні звертати увагу передусім старші наставники, щоб не допустити такої "дивовижі", що сталася на згаданому концерті: його програму склали два хори Лисенка та сім творів "чужих" салонних композиторів. Критик також прагнув і вчив інших дотримуватися "стильової естетики" у виборі програми.

Характеризуючи виконавський рівень різних хорів, С. Людкевич цілком справедливо відводив головну роль диригенту як найголовнішій ланці комунікаційного процесу "композитор-виконавець-слухач". Тож, диригент є посередником між композитором, виконавцем і слухачем, від нього залежить утілення авторського задуму твору через його інтерпретацію. Наприклад, С. Людкевич віддав належне пошанування диригенту львівського хору "Бандурист" п. Смолинському за "справність і практичний організаційний хист", виявлені на концерті у Кракові. Однак, виступив проти застосованого "ультраефектного" викінчення динаміки хорового звучання, що, на його думку, "переходило трохи інтенції авторів" [6, 430].

Антиномічно, як і про диригента Смолинського, С. Людкевич висловився про іншого диригента цього ж хору – п. Орленка. Вітаючи в ньому "нову добру силу як провідника хорів" і пророкуючи кращі результати, критик побачив в особі Орленка енергійного, навіть надто імпульсивного диригента. Ці риси, як і схильність до імпровізаційності та до навіювання характеру виконання "в дану хвилю", мають значення, якщо ними орудують економно та опановано. Навідворіт вони можуть діяти на хор "від'ємно", коли проявляються "патологічно і неспокійно" [22, 468].

Диригент Л. Туркевич удостоювався похвали з боку С. Людкевича неодноразово: виступаючи з "Бандуристом" [23, 485] і "Львівським Бояном" [8, 498]. Критик називав його людиною "на своєму

місці", тобто митцем за покликанням. "Це один з небагатьох наших диригентів, що завдяки своїм визначним слуховим здібностям потрафить увійти в тональну й гармонічну структуру трудніших хоро-вих творів та опанувати їх у виконанні" [8, 498]. Якщо раніше в його виступах був помітний нахил до вишуканих ефектів і експериментів, то на останньому з рецензованих концертів цей диригент дотримав "естетичну міру й заокруглену лінію" [8, 498].

Властива С. Людкевичу м'якість критики та тверда впевненість у її необхідності містяться у наведених і багатьох інших відгуках про диригентів і хористів. Утім, як він сам підкреслював, своїми заувагами аж ніяк не хотів знеохотити виконавців у їхньому намірі "плекази хорове мистецтво". Тільки вони повинні пам'ятати, що "хорове мистецтво – це справжнє фахове мистецтво, яке не дається так легко в руки взяти прихапцем, а домагається інтенсивного, систематичного, а до того доцільного й фахового школення" [4, 525]. У цьому ж дусі він звернувся й до керівників аматорських співо-чих колективів читалень "Просвіти" з побажанням, щоб вони були не менш підготовлені, як і фахівці. Вибір... й аранжування творів до співу, методи вивчення партій – усе це вимагає від диригента ґрун-товного музичного знання й досвіду. Звідси робиться висновок про потребу влаштування річного курсу для набуття фаховості диригентів сільських і міських хорів [27, 481]. Адже, маючи хористів з непоганим голосом і бажанням співати, такі керівники не показують виразних результатів діяльності. Головною причиною цього С. Людкевич вважав брак досвіду.

Похвально відгукуючись на певні голосові якості львівського чоловічого хору "Сурма" (здатність до різноманітних динамічних градацій, музикальність, зіспіваність, виразна дикція та чистота інтонації), рецензент відзначив "вдячне завдання" його диригента як "регулятора" спільного наміру та спільної праці всіх одиниць [10, 529]. Саме у співацькому товаристві "Сурма" С. Людкевич побачив можливості "здійснити ідеал чи експеримент "хору без диригента" [10, 529], адже подібні спроби вже мали місце на Наддніпрянщині (колектив "Хоранс") у період "українізації" у 1920-х рр.

У огляді-звіті конкурсу восьми мішаних хорів Тернопільщини С. Людкевич був вражений куль-турою, ідейністю та дисципліною, що їх виявили сільські хористи. Їм довелося долати по 10-15 км пішки у великий мороз і зимову негоду. Щодо виконання критик зауважив переважно гарний голосовий склад, здебільшого чисту інтонацію, в той час як керівники хорів показали слабкий рівень виконання. Незва-жаючи на незначні недоліки, "імпреза робила симпатичне, наскрізь культурне враження і доказувала як-найкраще про великі духовні засоби та подиву гідний культурний інстинкт нашого села" [11, 558]. Цими словами критик нагадав про етноментальне підґрунтя любові українців до хорового співу.

Важливу роль у хоровому виконавстві С. Людкевич відводив майстерності концертмейстера. Адже вправний акомпанемент збагачує і доповнює хорові партії, допомагає вирішити інтонаційні та метроритмічні проблеми інтерпретації та сприяє образно-настрєвому налаштуванню хористів. На концерті в честь Т. Шевченка бездоганне виконання "Бандуристом" "Прометєя" К. Стеценка постра-ждало в останніх тактах через хибу концертмейстера [22, 468]. У Станіславові чудовий і виразний фортепіанний супровід п. Мішкевичівної спричинив до бездоганного хорового виконання, "з повним розумінням", трудної кантати К. Стеценка "Єднаймося" [25, 495]. Варто зазначити, що рецензент на-зивав прізвиська концертмейстерів тільки там, де виступ був бездоганим.

Естетику хорового звучання С. Людкевич розглядав у нерозривній єдності кількох компонентів. Переважно це були найчастіше вживані музикознавцем категорії та поняття, такі як: "зі співання" (тобто ансамблеве узгодження партій), чистота інтонування, вирівнювання голосів, динамічне та темпо-ритмічне викінчення, здатність до гармонічних модуляцій, добра дикція (що не шкодить плавності), "суцільність фразування", дотримання характеру твору, вдумливість інтерпретації тощо.

У кожній рецензії чи відгуку критик намагався тримати в полі зору "і світла, і тіні" виконав-ського процесу як такого. Для його характеристики С. Людкевич застосовував єдине мірило "правди-вого почуття краси". Його він задекларував у рецензії на концерт трупи російської диригентки Надіни Слав'янської у Львові. Цей хор відзначився відсутністю цього почуття, а тому робив "зле враження". Брак "сумлінної штуки та артизму" співаки заступили "своєрідним темпераментом та частіше "штуч-ками" [15, 418]. Натомість відгуки на "чужі" хорові колективи, що мали концерти у Львові, були дуже позитивними. Болгарський чоловічий хор "Гусла" в складі 60 співаків продемонстрував високий (без-конкурентний) виконавський рівень [1, 569]. А черговий виступ у Львові віденського чоловічого хору став виявом і свідченням віденської культурної традиції, поданої у шляхетному стилі [21, 581].

Не надаючи переваг львівським чи провінційним співочим колективам, С. Людкевич все ж ставив вищі вимоги до знаних хорів. Так, чоловічий хор "Бандурист", основу якого склали "школе-ні співаки" з "імпозантним звуком", на концерті в честь Шевченка не показав доброго зіспівання та одностайності у фразуванні, виявив багато "недоладностей" і тушування ефектів. Унаслідок цього заслужив з боку критика "слова найгострішого осуду" та переконання в тому, що в нас не розуміють

"ваги систематичного плекання мужеського хорального співу в кращім артистичнім стилі" [21, 436]. "Львівський Боян", з яким С. Людкевич перебував у тісному контакті 40 років, також не завжди мав якісні виступи. Так, на концерті двох хорів – "Бояна" та "Сурми" – перший, хоча й диспонував кращими голосовими засобами і виконував легші й "далеко вдячніші" твори, не був досконалим у "ритмічному фразуванні й агогії темпу" [9, 549].

Узагалі критик часто вдавався до методу порівняльного аналізу виступів різних хорів. Такою є рецензія "Ювілейний концерт у 40-ліття "Коломийського Бояна", де виступили "з пієтизмом до свого діла" три хори, але про деталі виконання кожного була певна думка [5, 546-547]. На концерті "Бандуриста" в честь його 25-ліття виступили хори молодшої і старшої генерацій. Вони дали "наглядний образ" історичного розвою товариства. Якщо "молодий хор" показав себе з технічного й музикального оглядів "дуже добре", то старші співаки виступили ще й "з подиву гідним запалом і темпераментом", завдяки чому "концерт лишив незатерте враження" [3, 523].

Не оминув увагою С. Людкевич українських хорів і диригентів, що не належали до місцевих, але були пов'язані зі Львовом. Це хор Котка та хор ім. Леонтовича під управою Нестора Городовенка. Три рецензії присвячені хору Дмитра Котка (інші назви – Український наддніпрянський хор, Український національний хор). Виконання ним "простонародних характеристичних жанрів" унаочнило рецензенту "ідеальне зіспівання" в ритміці, динаміці та колористиці. Зате твори "тоншої гармонічно-мелодійної структури" вимагали би більшої "чистоти й прецизності інтонації" [2, 491]. У цілому, в інтерпретації творів хором Котка, "не видно провідної лінії поетичного тексту, а верховодить змагання до зовнішніх шаблонних, не раз примітивних або пересадних ефектів, за якими часто пропадає глибша естетична лінія" [2, 492]. У рецензії на наступний виступ хору Котка у Львові С. Людкевич критикував "літературний бік" пісень програми, але основну увагу зацентрував на духовно-естетичних орієнтирах колективу: "...у продукціях хору Котка на перший план вибивається враження величезної зовнішньої і внутрішньої дисципліни хору, темпераменту й запалу у виконанні і віра в красу свого ідеалу. І цим хор Котка сповняв і тепер сповняє у нас добру культурну роботу й місію" [26, 566].

У роки німецької окупації Львова Н. Городовенко очолив хор імені Леонтовича, з яким працював до еміграції. Програма концерту, присвяченого виключно репрезентації опрацювань українських народних пісень, як ствердив С. Людкевич, пішла на користь і диригенту, і хористам. Вони отримали нагоду продемонструвати багатий діапазон технічних і колористичних можливостей інтерпретації: у народних "примітивах" з "народною" емісією голосу, у "рафінованих" мережаних мініатюрах Леонтовича, у пастельній гармонії "ніжних ліричних жанрів", у відчайдушних ритмах козацьких пісень, у піднесеному чи навіть екстатичному настрої пісень, близьких до національних гімнів. До всіх тих, не раз діаметрально протилежних, творів було знайдено "гідний мистецький підхід і засоби виконання" [18, 626].

Одна із останніх рецензій С. Людкевича на хорові концерти має особливу назву "Небуденний концерт української пісні. Станіславський хор "Думка" у Львові". Колектив з іншого міста під батуту львівського композитора й знаменитого диригента Миколи Колесси за короткий час "піднявся... на справжню мистецьку висоту" [14, 624]. Хоча голосовий склад був далекий від ідеального, однак С. Людкевич на прикладі цього хору переконує, що "...не лише у голосах лежить правдиве мистецтво хору, та саме в тому, щоб зі скромних і обмежених голосових засобів добути найбільші можливості в поєднанні та згармонізуванні звукового матеріалу" [14, 624]. Виступ "Думки зі Станіслава" зробив загалом незвичайно гарне й симпатичне враження та причинився до оживлення і піднесення нашої музичної буденщини свіжим вкладом енергії" [14, 625]. Підсумок концерту рецензентом виявляє його філософське розуміння трансцендентних аспектів хорового мистецтва. Адже вихід слухачів за межі повсякденності, піднесення їх над нею за допомогою музики є під силу лише видатним композиторам, артистам і диригентам, справжнім митцям. Про це С. Людкевич у відгуках на хорову музику писав неодноразово. Так, 1937 року "ясним моментом" у буденному музичному житті став концерт до 25-ліття смерті М. Лисенка. Тоді критик, поза "тінями чи недосягненнями" концерту прирівняв щирість і правдивість Лисенкової музики до такої вищої трансценденталії, як "Господа слово" [17, 571].

До філософського осмислення виконавських проблем вокальної музики С. Людкевич ще більше схилився у працях радянської доби (коли вже не рецензував концертів). У дослідженні "Естетичні засоби виразовості вокального стилю" (1949) та статтях "До деяких питань музичної естетики" (1966) і "Про красу звука" (1969) тлумачив питання краси звука не з огляду його поверхової милозвучності, а в контексті поєднання досконалої технічної майстерності та змістово-художніх властивостей. За канонами "абсолютної краси" (чистота звука, позбавлена "позамузичних домішок"; виразна дикція без "висування її на перший план"; "бездоганність інтонації") зробив пропозицію заміни терміну "краса музичного звука" чи "гарний музичний звук" на поняття його "вартості" або "цінності" [16, 207]. Це свідчило про звернення

музикознавця до аксіологічного виміру вокального, зокрема хорового виконання; про своєрідне підсумування ним попереднього критичного доробку філософськими узагальненнями.

Отже, в основі критичного методу С. Людкевич лежить об'єктивність, доброзичливість і прагнення вплинути на підвищення виконавського рівня хорів. Ці чинники стосуються питань доцільності підбирання програм концертів, професійності диригентів і концертмейстерів, стильової естетики інтерпретації творів, які розглядалися крізь призму національно-культурних інтересів. Тому підхід С. Людкевича до аналізу хорового руху українців Східної Галичини взагалі та виконавсько-хорових проблем зокрема можна охарактеризувати як дихотомію естетико-філософського та суспільно-культурологічного компонентів.

Література

1. Людкевич С. Болгарський хор "Гусла" / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 569.
2. Людкевич С. Віденські хлопці-співці / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 581.
3. Людкевич С. З концертної зали. Концерт в честь Т. Шевченка / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 435-436.
4. Людкевич С. З концертної зали. Концерт в честь Т. Шевченка / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 468-469.
5. Людкевич С. З музичного руху / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 485-486.
6. Людкевич С. З музичного руху в Коломиї. Свято Лисенка / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 538-540.
7. Людкевич С. З музичного руху в Станіславові / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 494-495.
8. Людкевич С. З музичного життя у Львові. Виступ хору Котка / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 566.
9. Людкевич С. З нашого музичного життя. С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 480-482.
10. Людкевич С. Концерт "Бандуриста" / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 430-431.
11. Людкевич С. Концерт в честь Миколи Лисенка / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 437-438.
12. Людкевич С. Концерт "Львівського Бояна" / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 497-498.
13. Людкевич С. Концерт співочих товариств "Бояна" і "Сурми" / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 549-550.
14. Людкевич С. Концерт співацького товариства "Сурма" / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 528-530.
15. Людкевич С. Конкурс хорів Тернопільщини / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 558-559.
16. Людкевич С. Наші видавництва і музикалії за останні літа (1900 – 1905) / С. Людкевич // Дослідження, статті, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 357-367.
17. Людкевич С. Наші співаки і народна справа / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 352-356.
18. Людкевич С. Небуденний концерт української пісні. Станіславівський хор "Думка" у Львові / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 624-625.
19. Людкевич С. Про концерти Надіни Слав'янської у Львові / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 418.
20. Людкевич С. Про красу звука / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Вид-во М. Коць, 1999. – Т. 1. – С. 205-207.
21. Людкевич С. Святочний концерт у 25-ліття смерті М. Лисенка / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 570-571.
22. Людкевич С. Третій концерт хору ім. Леонтовича / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 626-627.
23. Людкевич С. Українська музика в сьогочасний момент / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 373-378.
24. Людкевич С. Хор Котка / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 491-492.
25. Людкевич С. Ювілейний концерт "Бандуриста" / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 522-523.

26. Людкевич С. Ювілейний концерт "Тернопільського Бояна" / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 525-526.

27. Людкевич С. Ювілейний концерт у 40-ліття "Коломийського Бояна" / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи; упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 546-547.

References

1. Ludkewycz, S. (2000). Bulgarian choir "Husla". Reseaches, articles, notifications. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
2. Ludkewycz, S. (2000). Choir of Kotok. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
3. Ludkewycz, S. (2000). Anniversary concert "Bandurist". Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
4. Ludkewycz, S. (2000). Anniversary concert "Ternopil Bojan". Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
5. Ludkewycz, S. (2000). Anniversary concert of the 40-th of "Kolomya Bojana". Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
6. Ludkewycz, S. (2000). Concert of "Banduryst". Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
7. Ludkewycz, S. (2000). Concert in honour of Mykola Lysenko. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
8. Ludkewycz, S. (2000). Concert "Lviv Bojana". Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
9. Ludkewycz, S. (2000). Concert of sing association "Bojana" and "Surms". Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
10. Ludkewycz, S. (2000). Concert of sing association "Surms". Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
11. Ludkewycz, S. (2000). Competitions of Ternopil. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
12. Ludkewycz, S. (2000). Our publishing houses and musucalies recently (1900- 1905). Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
13. Ludkewycz, S. (2000). Our singers and folk case. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
14. Ludkewycz, S. (2000). Undaily concert of Ukrainian songs. Stanislav choir "Dumka" in Lviv. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
15. Ludkewycz, S. (2000). About concert of Nadiny Slawjanskoji in Lviv. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
16. Ludkewycz, S. (1999). About sound beauty. Reseaches, articles, notifications. Vol. 1. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
17. Ludkewycz, S. (2000). Flower concert at the 25-th anniversary of M. Łysenko death. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
18. Ludkewycz, S. (2000). The third concert of Leontowych Choir. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
19. Ludkewycz, S. (2000). Ukrainian music in today moment. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
20. Ludkewycz, S. (2000). Vienna boy-singers. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
21. Ludkewycz, S. (2000). From concert hall. Concert in honor of T. Shevchenko. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
22. Ludkewycz, S. (2000). From concert hall. Concert in honor of T. Shevchenko. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
23. Ludkewycz, S. (2000). From music movement. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
24. Ludkewycz, S. (2000). From music movement in Kolomuya. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
25. Ludkewycz, S. (2000). From music movement in Stanoslavi. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
26. Ludkewycz, S. (2000). From music life of Lviv. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].
27. Ludkewycz, S. (2000). Among our music life. Reseaches, articles, notifications. Vol. 2. Lviv: Dywoswit [in Ukrainian].